

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

ПРОСКУРКА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 159.922:378.147:004 (043.5)

**ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
АВТОПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному авіаційному університеті (м. Київ).

Науковий керівник доктор психологічних наук, професор
Бондарчук Олена Іванівна,
Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України,
завідувач кафедри психології управління (м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник
Павлик Наталія Василівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України,
старший науковий співробітник відділу
психології праці (м. Київ);

доктор психологічних наук, доцент
Комар Таїсія Василівна,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, професор кафедри психології
та педагогіки (м. Дніпро).

Захист відбудеться « 07 » квітня 2021 р. об 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.451.02 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського 9, 5-й поверх зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського 9.

Автореферат розіслано « 05 » березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Ігнатович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільства, вимагають від сучасних фахівців адаптивних і творчих здібностей, які в складних умовах сьогодення часом мають навіть більше значення, ніж професійні знання, вміння та навички. Це висуває нові вимоги до професійної підготовки фахівців, коли актуальним стає формування нового типу особистості професіонала, здатного до професійного та особистісного розвитку на основі самопізнання, особистісної саморегуляції, самоконтролю та самовдосконалення. Іншими словами, йдеться про актуальність розвитку автопсихологічної компетентності фахівця (Л. Степнова, Т. Щербакова та ін.).

Особливої уваги набуває зазначена проблема для майбутніх фахівців з інформаційних технологій, які, в силу специфіки їхньої професійної діяльності часто характеризуються надмірною авторитарністю, інтровертованістю, підвищеною тривожністю, імпульсивністю, неухважністю, невпевненістю, наслідком чого є труднощі в соціальних контактах і, як наслідок, в професійній самореалізації (С. Дружилов, О. Когут, І. Лабинцева, О. Ткачишина та ін.).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема психологічної компетентності загалом і автопсихологічної компетентності фахівців зокрема досліджувалася вітчизняними (О. Бондарчук, О. Брюховецька, Н. Волянчук, Л. Карамушка, Г. Ложкін та ін.) і зарубіжними (Р. Браун, А. Деркач, Н. Кузьміна, Д. Макклеланд, А. Маркова, Л. Мітіна, Дж. Равен, Л. Степнова, Д. Шон, Т. Щербакова та ін.) науковцями в контексті вивчення особистості, детермінант успішності професійної діяльності, психології саморозвитку, самоактуалізації, самоконтролю тощо. У тому числі, досліджено загальні підходи до феномену (J. Winterton та ін.), психологічну компетентність учителя (Н. Кузьміна, А. Маркова, Т. Щербакова та ін.); автопсихологічну компетентність держслужбовців (А. Деркач, Н. Кушнір, В. Нарушак, Н. Паєвська, Л. Степнова та ін.); психологічну та автопсихологічну компетентність керівників закладів освіти (О. Бондарчук, Л. Карамушка); автопсихологічну компетентність підлітків (Н. Леушкіна та ін.).

Слід зазначити, що окремі питання визначеної проблеми вже були предметом уваги вітчизняних науковців, а саме: дослідження особливостей саморозвитку, самореалізації, самовизначення, самоактуалізації (І. Бех, О. Бондарчук, О. Власова, О. Ігнатович, Т. Комар, С. Кузікова, С. Максименко, М. Марусенець, Н. Павлик, Е. Помиткін, В. Рибалка, В. Семиченко, З. Становських, Г. Таурова-Осика та ін.) у процесі виховання та професійного становлення особистості.

Водночас, проблема формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, попри всю її актуальність, не виступала предметом спеціального дослідження.

Отже, актуальність і недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексних науково-дослідних тем кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету: «Моделювання процесу формування ключових компетенцій як основи професійної підготовки майбутніх авіадиспетчерів», шифр 776-ДБ 12 (державний реєстраційний номер 0112U002045, 2011–2014 рр.), «Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісної парадигми освіти у ВТНЗ» (№ 24/12.02.02, 2013–2015 рр.) та «Стандартизація професійної підготовки практичного психолога як основа концепції гарантованої якості навчання студентів у ВТНЗ» №87/12.01.07, 2015–2017 рр.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 5 від 12.02.2012 р.) й узгоджено в Раді НАПН з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 3 від 27.03.2012 р.).

Мета дослідження: дослідити зміст, особливості та психологічні умови формування автопсихологічної компетентності у майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Відповідно до зазначеної мети визначено такі **завдання**:

1. На основі теоретичного аналізу літератури визначити основні підходи до дослідження проблеми автопсихологічної компетентності особистості.
2. Теоретично обґрунтувати зміст і компоненти автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.
3. Емпірично дослідити рівні та гендерно-вікові й навчально-професійні особливості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.
4. Визначити психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.
5. Розробити та апробувати програму формування автопсихологічної компетентності у майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Об'єкт дослідження – автопсихологічна компетентність майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Предмет дослідження – психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення даних теоретичних й експериментальних досліджень, теоретичне моделювання та ін., з метою визначення основних підходів, змісту, компонентів автопсихологічної компетентності фахівця;

– *емпіричні*: анкетування, тестування, психологічний експеримент (констатувальний, формувальний).

На різних етапах дослідження використовувались психодіагностичні методики для вивчення основних тенденцій і особливостей розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних

технологій, зокрема, для визначення: а) *ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців з інформаційних технологій* (методика О. Леонтєва «Смисложиттєві орієнтації» та «Незавершені речення» (авторська модифікація); б) *особливостей мотивації вибору професійної діяльності* (модифікований варіант методики дослідження мотивації О. Бондарчук, Л. Карамушки); в) *знань прийомів та засобів саморозвитку та саморегуляції* (авторська анкета «Автопсихологічна компетентність фахівця»); г) *здатності до саморегуляції та самовдосконалення* (методика визначення рівня саморегуляції «Стиль саморегуляції поведінки» В. Моросанової, Є. Коноз; методика «Аналіз проблемних ситуацій у навчально-професійній діяльності» (авторська розробка); шкала самомоніторингу М. Снайдера; опитувальник самоефективності М. Шерера, у модифікації А. Бояринцевої); д) *особистісного самоставлення та рефлексивності* (методика визначення рефлексивності А. Карпова; методика самооцінки А. Будассі (у модифікації В. Янчука та автора); методика дослідження установки особистості на себе М. Куна, Т. Мак-Партланда).

– *статистичні методи*: (обчислення первинних описових статистик, кореляційний, дисперсійний аналіз, порівняльний аналіз за G-критерієм знаків, χ^2 та ін.) з подальшою їх якісною інтерпретацією та змістовим узагальненням. Статистичне опрацювання даних і графічна презентація результатів здійснювалася за допомогою програмного пакета SPSS 17.0 for Windows.

База дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2012–2019 рр. на базі Національного авіаційного університету. У дослідженні взяли участь 256 студентів 2–5 курсів – майбутні фахівці з інформаційних технологій, що навчаються за напрямками підготовки 121 Інженерія програмного забезпечення; 122 Комп'ютерні науки та інформаційні технології; 123 Комп'ютерна інженерія; 125 Кібербезпека.

Наукова новизна і теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що:

вперше: визначено зміст і структуру автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій; виявлені компоненти (ціннісно-смисловий, мотиваційний, когнітивний, оперативно-регулятивний, рефлексивний); обґрунтовані показники сформованості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій та визначені рівні (низький, середній та високий); з'ясовані гендерно-вікові (стать, вік) і навчально-професійні (факультет, курс) особливості сформованості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій; теоретично обґрунтовано та доведено ефективність програми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій;

набули подальшого розвитку положення про психологічну компетентність фахівців та умови її розвитку;

поглиблено знання про сучасні підходи щодо психологічної підготовки майбутніх фахівців загалом та до впровадження новацій у навчальний процес зокрема.

Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає в тому, що апробований пакет діагностичних методик та розроблена програма формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти для підвищення якості професійної підготовки, а також викладачами післядипломної освіти для підвищення кваліфікації працюючих фахівців.

Теоретичні положення, одержані результати та висновки дослідження можуть використовуватися у процесі викладання навчальних дисциплін «Психологія», «Психологія ділового спілкування», «Тренінг особистісного зростання» при підготовці майбутніх фахівців з інформаційних технологій, а також «Педагогічної та вікової психології» під час підготовки практичних психологів.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Національного авіаційного університету (Довідка № 03.02/1787 від 14.07.2015 р.), Криворізького коледжу Національного авіаційного університету (Довідка № 832/д від 17.07.2015 р.), Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (Довідка 247/03–а від 09.09.2015 р.), Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Довідка № 532/02 від 18.12.2019 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідались та отримали схвалення на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Київ, 2013), «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (Київ, 2013), «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (Київ, 2014), «Актуальні проблеми вищої професійної освіти» (Київ, 2013–2016), «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (Київ, 2015), «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у ХХІ ст.» (Львів, 2019); «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» (Київ, 2019); *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України» (Київ, 2012); «Треті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2012), «П'яті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2014), «Особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця в освітньому просторі вишу: проблеми та перспективи» (Кам'янець-Подільський, 2015), «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін» (Суми, 2017), «Психолого-педагогічне забезпечення громадської підтримки освітніх інновацій» (Київ, 2017).

Публікації. Основний зміст і результати дослідження висвітлено у 16 одноосібних публікаціях, з-поміж яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у виданні України, що включене до міжнародних наукометричних баз; 8 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 261 сторінку. Основний обсяг – 160 сторінок. Список літератури налічує 258 найменувань, з них 17 англійською мовою. У роботі міститься 44 таблиці та 18 рисунків, розміщених на 25 сторінках, додатків – на 55 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету й завдання дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи. Подано відомості про апробацію й впровадження отриманих результатів та публікації за темою дисертації. Наводяться дані про структуру та обсяг роботи.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження проблеми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій»** висвітлено стан досліджуваної проблеми; обґрунтовано сутність автопсихологічної компетентності як професійно важливої якості майбутніх фахівців з інформаційних технологій; виокремлено компоненти, критерії та показники, а також психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

За результатами теоретичного аналізу літератури виокремлено основні підходи до дослідження автопсихологічної компетентності (компетентністний, особистісно-діяльнісний, поведінковий, суб'єктний, суб'єктно-діяльнісний, системно-діяльнісний, особистісно-орієнтований, акмеологічний,) і запропоновано комплексний підхід, що містить основні положення суб'єктного, діяльнісного та акмеологічного підходів, відповідно до яких *автопсихологічна компетентність* визначає здатність майбутнього фахівця з інформаційних технологій до професійного та особистісного розвитку за рахунок активізації особистісних ресурсів, рефлексії власних можливостей на основі самодіагностики, особистісної саморегуляції та самоконтролю, створення індивідуальної системи способів і прийомів психологічної самопідтримки у процесі самовдосконалення.

Висвітлено психологічні особливості професійної діяльності та особистості фахівців з інформаційних технологій: соціотехнічний характер, багатоплановість та багатофункціональність, підвищені вимоги до професійної відповідальності, творчий підхід до розв'язання професійних завдань, тощо.

З урахуванням наукових підходів до змісту та структури автопсихологічної компетентності (О. Бондарчук, Л. Карамушка) та виходячи зі специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, у *структурі автопсихологічної компетентності* виокремлено мотиваційний, когнітивний, ціннісно-смысловий, рефлексивний та операційно-регулятивний компонент, а також *рівні, критерії та показники* їх розвитку (табл. 1).

Рівні, показники та критерії розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій за компонентами

Рівні розвитку	Критерії та показники за компонентами
<i>Ціннісно-смысловий компонент</i>	
<i>Критерій: ціннісне ставлення</i>	
низький	особистість переважно живе сьогоднішнім днем, професійний та особистісний розвиток для особистості не має цінності
середній	ціннісне ставлення до планів на майбутнє, але немає достатнього розуміння шляхів їх досягнення
високий	ціннісне ставлення особистості до самопізнання та саморозвитку, ціннісне ставлення до життя та навчання у ЗВО, прагнення до самоактуалізації
<i>Мотиваційний компонент</i>	
<i>Критерій: умотивованість</i>	
низький	переважають прагматичні мотиви (престиж, високий рівень заробітної плати)
середній	поряд з прагматичними мотивами з'являються мотиви професійного та особистісного розвитку, але не займають провідних позицій
високий	переважають мотиви особистісного розвитку та професійного самовдосконалення
<i>Когнітивний компонент</i>	
<i>Критерій: обізнаність</i>	
низький	відсутність знань про можливості самореалізації в майбутній професійній діяльності, не розуміння своїх психологічних особливостей та своїх потреб
середній	недостатня обізнаність щодо способів професійного самовдосконалення, сильних і слабких сторін власної особистості та професійної діяльності
високий	наявність знань про можливості самореалізації в майбутній професійній діяльності, розуміння важливості самопізнання та саморегуляції
<i>Операційно-регулятивний компонент</i>	
<i>Критерій: дієвість</i>	
низький	низький рівень саморегуляції, низький рівень самоконтролю, а також низька самоефективність
середній	середній рівень саморегуляції, низький рівень самоконтролю, а також середній рівень самоефективності
високий	високий рівень саморегуляції, середній рівень самоконтролю та високий рівень самоефективності

Рівні розвитку	Критерії та показники за компонентами
<i>Рефлексивний компонент</i> <i>Критерій: здатність до самоаналізу та самопізнання</i>	
низький	низький рівень рефлексивності, низька або завищена самооцінка та низький рівень самопрезентації
середній	середній рівень рефлексивності, адекватна самооцінка, середній рівень самопрезентації
високий	адекватна самооцінка, оптимальний рівень рефлексивності, високий рівень самопрезентації

Критеріями успішного розвитку зазначених компонентів автопсихологічної компетентності відповідно виступають: ціннісне ставлення, умотивованість, обізнаність, дієвість, здатність до самоаналізу та самопізнання в процесі саморозвитку та самовдосконалення.

Отже, показниками сформованості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій є: наявність знань про можливості самопізнання, саморегуляції та самореалізації в майбутній професійній діяльності, стабільна та адекватна самооцінка, самоповага та самоприйняття, оптимальний рівень рефлексивності, активність в подоланні перешкод, вміння ставити цілі, наявність позитивних міжособистісних стосунків.

Виокремлено та проаналізовано соціально-психологічні та психолого-педагогічні проблеми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій на трьох рівнях: 1) *на рівні професійної спільноти*: у контексті тенденцій розвитку професійної спільноти фахівців з інформаційних технологій (зосередженість на відпрацюванні суто професійних умінь і навичок у системі «людина – комп'ютер» і відсутність у професійному середовищі норм і цінностей розвитку автопсихологічної компетентності; 2) *на рівні професійної підготовки*: через необхідність розвитку автопсихологічної компетентності всіх суб'єктів навчання та особливості професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційних технологій (відсутність програм, що заохочують до самопізнання та мотивують майбутніх фахівців з інформаційних технологій до рефлексії та саморозвитку тощо); 3) *рівні особистості*: у контексті готовності викладачів вищої школи до формування автопсихологічної компетентності в процесі професійної діяльності з одного боку та недостатньою вмотивованістю майбутніх фахівців до розвитку автопсихологічної компетентності з іншого.

Окреслені проблеми спонукають до визначення *психологічних умов* формування автопсихологічної компетентності в процесі професійної підготовки, а саме: створення середовища емоційного комфорту, яке сприяє активізації процесу самопізнання та саморозвитку; актуалізація у процесі навчання мотивів самовдосконалення; активізація адекватного сприйняття себе шляхом саморефлексивного аналізу; забезпечення розвитку ціннісно-сміслових ставлень до самопізнання та саморозвитку; усвідомлення та прийняття на себе

відповідальності за результати особистісного та професійного саморозвитку та самореалізації.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних особливостей автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій» викладено загальну стратегію емпіричного дослідження, обґрунтовано добір діагностичного інструментарію для вивчення автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій в цілому та окремих її компонентів, подано результати аналізу рівнів автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій загалом та за окремими компонентами, гендерно-вікових і навчально-професійних її особливостей.

За результатами емпіричного дослідження констатовано недостатній рівень розвитку як автопсихологічної компетентності в цілому, так і окремих її компонентів для досить значної кількості майбутніх фахівців з інформаційних технологій (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій за компонентами

Компоненти автопсихологічної компетентності	Рівні розвитку (кількість досліджуваних, у %)		
	високий	середній	низький
Ціннісно-смысловий	10,4	48,1	41,5
Мотиваційний	14,2	64,6	21,2
Когнітивний	2,4	46,7	50,9
Рефлексивний	2,4	19,8	77,8
Операційно-регулятивний	17,5	62,7	19,8

Результати відображені у таблиці 2, засвідчують те, що найменш розвинутими є когнітивний та рефлексивний компоненти автопсихологічної компетентності, низький рівень яких виявили відповідно у 50,9 % та 77,8 % майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Рівні сформованості *ціннісно-смыслового компоненту* автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій визначалися за ступенем задоволеності майбутніх фахівців з інформаційних технологій своїм життям в сьогоденні, бажанням побудувати своє життя відповідно до особистих цілей та завдань, прагнення вільно приймати рішення і втілювати їх у життя, використовуючи засоби самопізнання та саморозвитку. У результаті виявлено, що середній рівень ціннісно-смыслового компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій мають 48,1 % досліджуваних. Це дає підставу охарактеризувати їх як таких, що мають плани на майбутнє, що не завжди підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію через недостатнє використання засобів самопізнання та саморозвитку, володіння навичками саморегуляції тощо. У той же час 41,5 % студентів мають низький рівень даного компоненту, живуть переважно сьогоденнім днем, переконані в тому, що життя людини непідвладне свідомому контролю, не переймаються розв'язанням проблеми особистісного самовдосконалення та саморозвитку. Лише 10,4 % майбутніх фахівців з

інформаційних технологій характеризуються високим рівнем розвитку ціннісно-сміслового компоненту, а самопізнання і саморозвиток мають для них особистісну цінність.

Дослідження *когнітивного компоненту* автопсихологічної компетентності здійснювалося за розробленим нами опитувальником, в якому визначався рівень знань майбутніх фахівців з інформаційних технологій щодо змісту та показників особистісного розвитку, методів самопізнання, саморегуляції, самовдосконалення тощо. У результаті виявлено, що близько половини студентів мають низький (50,9%) і середній (46,7%) рівні сформованості даного компоненту автопсихологічної компетентності, вони меншою-більшою мірою утруднюються у визначенні сутності поняття «автопсихологічна компетентність», особливостей та умов її формування. Лише 2,4% мають високий рівень сформованості когнітивного компоненту автопсихологічної компетентності, розуміють значення автопсихологічної компетентності для майбутньої професійної діяльності, обізнані з особливостями, умовами та засобами її формування.

Виявлено недостатній рівень сформованості *операційно-регулятивного компоненту* автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій: лише 17,5% характеризуються високим рівнем сформованості умінь і навичок, що забезпечують їхній особистісний розвиток та професійне вдосконалення на основі самодіагностики, особистісної саморегуляції та самовдосконалення, високої самоефективності тощо, 62,7% – середнім, а 19,8% – низьким. Це, зокрема, виявляється в тому, що більшість студентів (73,1%) мають середній рівень самоконтролю, який вважається оптимальним. Такі майбутні фахівці, з одного боку, гнучко реагують на вимоги ситуації взаємодії з іншими людьми, а з другого, здатні відстояти свою позицію в принципових питаннях. 2,4% характеризуються високим рівнем самоконтролю, вони, за влучним висловлюванням, В. Янчука, нагадують хамелеона, який змінює свою поведінку залежно від очікування оточуючих. Низький рівень самоконтролю встановлено у 24,5% досліджуваних схильні дотримуватись власної лінії поведінки, незважаючи на ситуацію.

До того ж, третина студентів (30,2%) мають труднощі в соціальних стосунках та недостатньо вірять в свої можливості, що виявляється в низькому рівні соціальної та загальної самоефективності. Високий рівень самоефективності виявлено у 34,4% студентів, ці студенти мають суб'єктивне уявлення про свою здатність успішно діяти в конкретних ситуаціях, вони вважають себе компетентними у вирішенні поставлених завдань. У 35,5% майбутніх фахівців з інформаційних технологій констатовано середній рівень самоефективності.

У процесі аналізу проблемних ситуацій навчально-професійної діяльності у 27,6% студентів (низький рівень) переважають емоційні спонтанні реакції, вони не використовують рефлексію з метою аналізу та відпрацювання конструктивних стратегій поведінки. В той же час, у 44,8% студентів (середній рівень) проявляють частково конструктивну поведінку вирішення проблемних ситуацій, оскільки частково усвідомлюють особливість ситуації, і тільки 27,6% студентів (високий рівень) мають усвідомлення конфліктної ситуації та демонструють конструктивні шляхи їх вирішення.

Третина (33,0%) майбутніх фахівців з інформаційних технологій мають низький рівень особистісної саморегуляції, вони не здатні до визначення особистісних цілей та прогнозування наслідків своїх дій, що призводить до

непередбачуваних дій та невдач. Високий рівень саморегуляції було досліджено у 37,7% майбутніх фахівців з інформаційних технологій, а у 29,2 % студентів було виявлено середній рівень саморегуляції. Чим вище загальний рівень усвідомленої регуляції, тим легше студент опановує новими видами активності, впевненіше відчуває себе в незнайомих ситуаціях, тим стабільніше його успіхи у звичних видах діяльності.

Як і в попередніх випадках, констатовано недостатній рівень сформованості *рефлексивного* компоненту автопсихологічної компетентності. Досліджуючи рефлексивність як складову, було виявлено низький рівень сформованості у 42,0 % досліджуваних, які відчувають утруднення в довільному усвідомленні своїх стосунків з оточуючими. Оптимальний, середній рівень рефлексивності, констатовано у 57,5% майбутніх фахівців з інформаційних технологій, що характеризує їх здатність до осмислення та аналізу власних дій, вчинків, думок тощо. Високий рівень рефлексивності було констатовано тільки у одного студента (0,5 %).

Установлено, що 59,5 % майбутніх фахівців з інформаційних технологій мають низький рівень самопрезентації (сприйняття себе); 32,5 % середній рівень, і тільки у 8,0% досліджуваних констатовано високий рівень. Проводячи контент-аналіз відповідей було виявлено, що у самоописах переважають особистісно-індивідуальні характеристики (розумний, веселий, лінивий тощо). Натомість, соціальні та освітньо-професійні характеристики (програміст, професіонал, розробник тощо) представлені в них значно менше, а 22,0 % досліджуваних такі характеристики в самоописах взагалі відсутні. Це, на наш погляд, може свідчити про проблеми самоідентифікації з майбутньою професійною діяльністю.

При цьому визначено, що лише 27,1 % досліджуваних студентів мають адекватну самооцінку себе як особистості, а 1,9 % – мають занижену самооцінку, (відчувають невпевненість у собі, своїх силах, бояться ставити перед собою адекватні цілі, переживають свою незначущість). У той же час переважна більшість 71,0 % досліджуваних демонструють завищену самооцінку, проявляють самовпевненість, нездатність до самоаналізу, самопізнання, що може призводити до прийняття помилкових рішень і здійснення ризикових вчинків.

Детальний аналіз характеристик, які обирають майбутні фахівці з інформаційних технологій для самооцінки, свідчить, що найбільш значущими для них є такі якості як: професіоналізм, відповідальність, цілеспрямованість, креативність, працьовитість. Разом з тим, такі особистісні властивості, як: емпатійність, рефлексивність, доброзичливість, чемність, щирість, відкритість, толерантність є важливими лише для невеликої кількості студентів, та в цілому займають найнижчі ранги в структурі професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Як наслідок, високий рівень *рефлексивного* компоненту автопсихологічної компетентності констатовано лише у 2,4 %, середній – у 19,8 %, низький – у 77,8 % респондентів.

Спираючись на дані теоретичного аналізу й емпіричного дослідження, здійснено розподіл досліджуваних на п'ять рівнів розвитку автопсихологічної компетентності: *низький* (10,8 %), який визначається недостатнім проявом, слабким розвитком основних її показників; *нижчий за середній* (37,7 %), для якого характерним є наявність невиражених показників компонентів автопсихологічної компетентності й слабе володіння інформацією про використання методів та способів саморозвитку та саморегуляції; *середній*

(20,3 %), що визначається сформованістю базових основ автопсихологічної компетентності, проте найбільш характерним є невміння застосовувати адекватну стратегію реагування в напружених ситуаціях; *вищий за середній* (25,9 %), який характеризується наявністю системи показників автопсихологічної компетентності достатнього рівня і прагненням до прояву умінь і навичок автопсихологічної компетентності *і високий* (5,2 %), для якого властиві розвинене ціннісне ставлення до самопізнання та саморозвитку, адекватна самооцінка, розвинена рефлексія, здатність до саморегуляції та самовдосконалення.

Встановлено відмінності у рівнях розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій залежно від гендерно-вікових (стать, вік) та навчально-професійних (курс, факультет) особливостей.

Зокрема, майбутні фахівці з інформаційних технологій жіночої статі мають дещо вищий рівень розвитку автопсихологічної компетентності, ніж майбутні фахівці з інформаційних технологій чоловічої статі, особливо за рефлексивним ($p < 0,01$), мотиваційним ($p < 0,05$) та ціннісно-смысловим компонентами ($p < 0,01$).

Щодо рівня розвитку автопсихологічної компетентності залежно від факультету констатовано, що цей показник вищий у студентів інституту інформаційно-діагностичних систем, ці відмінності встановлено за рахунок значно вищого рівня розвитку ціннісно-смыслового та когнітивного компонентів автопсихологічної компетентності ($p < 0,05$).

За допомогою методу поперечних зрізів виявлено, що з віком рівень автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій зростає, хоч і залишається в цілому недостатнім. Подібний результат встановлено й щодо розподілу рівнів розвитку автопсихологічної компетентності залежно від курсу, насамперед, за рахунок мотиваційного ($p < 0,05$), когнітивного ($p < 0,01$) та ціннісно-смыслового ($p < 0,01$) компонентів.

Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність розробки та впровадження у навчально-виховний процес вищих закладів освіти програми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

У третьому розділі **«Розвиток автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій»** викладено мету та завдання формувального експерименту, визначено психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Головну увагу приділено висвітленню психологічним умовам впровадження програми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Наведено аналіз результатів експериментальної перевірки ефективності впровадження розробленої програми в умовах професійної підготовки майбутніх фахівців.

У результаті теоретичного огляду літератури (О. Бондарчук, Т. Єгорова, Л. Степнова, В. Столін, О. Шевцова та ін.) та враховуючи отримані в емпіричному дослідженні результати, розроблено програму, спрямовану на формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Під формуванням автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, ми розуміємо

розвиток усіх її компонентів, як надання цілісної завершеної форми досліджуваному феномену.

Реалізація програми відбувалась в чотири етапи: *підготовчий*, на якому актуалізується прагнення майбутніх фахівців з інформаційних технологій до розуміння складових автопсихологічної компетентності, а саме: самопізнання, саморозвитку, саморефлексії; самоефективності тощо; *діагностичний*, спрямований на усвідомлення майбутніми фахівцями з інформаційних технологій індивідуальних характеристик, особистісного рівня розвитку автопсихологічної компетентності; *розвивальний*, у рамках якого здійснюється розвиток та корекція складових автопсихологічної компетентності; *прогностичний*, спрямований на визначення способів подальшого розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій в процесі професійної діяльності.

Психологічними умовами формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, на рівні організації процесу навчання, визначено: 1) створення середовища емоційного комфорту, яке сприяє активізації процесу самопізнання та саморозвитку; 2) актуалізація у процесі навчання мотивів самопізнання, саморозвитку та самовдосконалення; 3) активізація адекватного сприйняття себе шляхом саморефлексивного аналізу, спрямованого на самопізнання та усвідомлення способів самовдосконалення; 4) забезпечення розвитку ціннісно-смислових ставлень майбутніх фахівців з інформаційних технологій до саморозвитку та самопізнання; 5) активізація усвідомлення та прийняття на себе відповідальності за результати особистісного, професійного саморозвитку та самореалізації.

Зазначені психологічні умови втілено в програму формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, яка була розрахована на 45 годин (із них – 30 аудиторних годин і 15 годин самостійної роботи) та складалась з трьох тематичних модулів. *Модуль 1.* «Мотивація до саморозвитку та самопізнання професіонала з інформаційних технологій» спрямований на активізацію мотивації до самопізнання майбутніх фахівців із інформаційних технологій, на усвідомлення значущості мотивації саморозвитку та професійної самореалізації. *Модуль 2.* «Особистісні характеристики успішного фахівця з інформаційних технологій» спрямований на самопізнання індивідуальних психологічних особливостей, покращення міжособистісної взаємодії та напрацювання навички роботи в команді. *Модуль 3.* «Професійна самореалізація фахівця з інформаційних технологій» спрямований на актуалізацію позитивного ставлення до процесу самопізнання як можливості досягнення певного рівня професійного та особистісного розвитку; усвідомлення особистісної відповідальності за наслідки професійної самореалізації.

У кожному модулі було передбачено використання як індивідуальних, так і групових форм роботи. Останні базувалися переважно на використанні інтерактивних методів навчання, а саме: мозкових штурмів («Саморозвиток – це...», «Професійно важливі якості фахівця з інформаційних технологій» та ін.), групових дискусій («Я та мої цілі в житті», «Я успішний фахівець з інформаційних технологій» та ін.); проєктивних методик («Карта внутрішньої країни», «Дерево життя» та ін.); були запропоновані рольові ігри («Вавилонська вежа», «Корабельна аварія», «Аеропорт» та ін.), психогімнастичні вправи

(«Я радий тебе бачити», «Відгадай почуття» та ін.), тренінгові вправи («Бінго», «Чарівний магазин», «Шукаю друга» та ін.), які було доповнено методами індивідуальної самостійної роботи, зокрема, домашніми завданнями (підготувати: есе, самопрезентацію, розробити портфоліо та ін.); а також, міні-лекції («Саморозвиток це...»; «Професійна самореалізація фахівця з інформаційних технологій» та ін.); метафори («Мудрець та метелик», «Сніжинка» та ін.); рефлексія, під час підведення підсумків (вправа «Діаграма») тощо.

Формувальний експеримент здійснено у Національному авіаційному університеті. У дослідженні взяло участь 44 майбутніх фахівців з інформаційних технологій. З них 23 особи утворили експериментальну групу, в межах якої впроваджено авторську програму формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, а інші (21 особа) були включені до контрольної групи, в якій навчальний процес мав виключно традиційний характер. При цьому було забезпечено однорідність експериментальної та контрольної груп за вихідними даними щодо формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Проведений порівняльний аналіз результатів впровадження розробленої програми свідчить про позитивні зміни у сформованості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій в (табл. 3).

Це підтверджується тим, що в експериментальній групі між результатами першого та другого зрізів за G-критерієм знаків та за критерієм χ^2 зафіксовано статистично значущі відмінності у рівнях сформованості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій: зменшення досліджуваних з низьким рівнем з 8,7 % до 0,0 %, до збільшення високого рівня розвитку з 0,0 % до 13,0 % та вище за середній з 17,4 % до 34,8 %; за рахунок цього зменшились показники середнього рівня – з 43,5 % до 39,1 % та нижче за середній рівень з 30,4 % до 13,3 %.

Таблиця 3

Кількісні показники сформованості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій до початку та після проведення формувального експерименту

Рівні сформованості автопсихологічної компетентності	Групи (кількість досліджуваних, у %)			
	До формувального експерименту (I зріз)		Після формувального експерименту (II зріз)	
	Контрольна група	Експериментальна група	Контрольна група	Експериментальна група
низький	23,8	8,7	9,5	0
нижчий за середній	23,8	30,4	23,8	13,3*
середній	33,3	43,5	47,6	39,1*
вищий за середній	19,0	17,4	19,0	34,8*
високий	0	0	0	13,0*

*– відмінності статистично значущі на рівні $p < 0,01$.

Натомість, у контрольній групі за результатами першого та другого зрізів констатовано незначну розбіжність, яка не є статично значущою і в цілому не

може впливати на рівні сформованості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Отже, як видно з табл. 3. показники високого рівня (0 %), рівня вище за середній (19,0 %) та нижче за середній (23,8 %) залишилися незмінними до та після формувального експерименту в контрольній групі. Дещо збільшилися показники середнього рівня з 33,3 % до 47,7 % та зменшилися показники низького рівня з 23,8 % до 9,5 %.

Отже, авторська програма сприяє формуванню автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій і допомагає в професійному становленні майбутніх фахівців.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування й експериментально вивчено психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, запропоновано програму розвитку її в умовах професійного навчання з урахуванням виявлених особливостей.

1. За результатами теоретичного аналізу літератури виокремлено основні підходи до дослідження автопсихологічної компетентності (компетентністний, особистісно-діяльнісний, поведінковий, суб'єктний, суб'єктно-діяльнісний, системно-діяльнісний, особистісно-орієнтований, акмеологічний) і запропоновано комплексний підхід, що містить основні положення суб'єктного, діяльнісного та акмеологічного підходів, відповідно до яких автопсихологічна компетентність визначає здатність майбутнього фахівця з інформаційних технологій до професійного та особистісного розвитку за рахунок активізації особистісних ресурсів, рефлексії власних можливостей на основі самодіагностики, особистісної саморегуляції та самоконтролю, створення індивідуальної системи способів і прийомів психологічної самопідтримки у процесі самовдосконалення.

2. Обґрунтовані зміст і компоненти, визначено критерії та показники автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. В структурі автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, виокремлено: ціннісно-смісловий (ціннісне ставлення особистості до самопізнання та саморозвитку, прагнення до самоактуалізації); мотиваційний (сукупність мотивів, які спрямовують на усвідомлене, активне самопізнання, самовдосконалення та саморозвиток); операційно-регулятивний (набір умінь і навичок, що забезпечують особистісний розвиток і професійне вдосконалення на основі самодіагностики, особистісної саморегуляції та самовдосконалення); когнітивний (сукупність знань про зміст, вплив, шляхи та засоби особистісного та професійного розвитку) та рефлексивний (здатність особистості до саморозуміння та самопізнання) компоненти.

Критеріями успішного розвитку зазначених компонентів автопсихологічної компетентності відповідно виступають: ціннісне ставлення, умотивованість, дієвість, обізнаність, здатність до самоаналізу та самопізнання в процесі саморозвитку та самовдосконалення.

Висвітлено особливості професійної діяльності фахівців з інформаційних технологій, а саме: різновекторність (великий спектр програмних продуктів),

багатоплановість (вміння здійснювати технологію розробки, впровадження та експлуатації об'єктів професійної діяльності), складність (швидка зміна та поява нових ідей, технологій і напрямів діяльності).

Виокремлено та проаналізовано соціально-психологічні та психолого-педагогічні проблеми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій до професійної діяльності на трьох рівнях: 1) на рівні професійної спільноти: відсутність у професійному середовищі норм і цінностей розвитку автопсихологічної компетентності; 2) на рівні професійної підготовки: відсутність навчальних програм, що заохочують до самопізнання та мотивують майбутніх фахівців з інформаційних технологій до рефлексії та саморозвитку; 3) на рівні особистості: у контексті готовності викладачів вищої школи до формування автопсихологічної компетентності в процесі професійної діяльності з одного боку та недостатньою вмотивованістю майбутніх фахівців до розвитку автопсихологічної компетентності з іншого.

3. За результатами емпіричного дослідження виявлено особливості формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, а саме: встановлено недостатній рівень як складових, так і загального рівня автопсихологічної компетентності в цілому.

Щодо ціннісно-смиислового компоненту автопсихологічної компетентності визначено, що студенти живуть переважно сьогоdnішнім днем, маючи переконаність у тому, що життя людини непідвладне свідомому контролю, не переймаються розв'язанням проблеми особистісного самовдосконалення та саморозвитку.

Щодо мотиваційного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій виявлено недостатньо розвинені прагнення до самопізнання та саморозвитку.

Щодо когнітивного компоненту автопсихологічної компетентності встановлено, що більшість студентів не мають знань про сутність, умови, засоби та прийоми саморозвитку, саморегуляції, самопізнання та самовдосконалення.

Щодо операційно-регулятивного компоненту визначено недостатній рівень самомоніторингу, саморегуляції, соціальної та загальної самоефективності, що проявляються труднощами в соціальних стосунках, недостатньою вірою в свої можливості, емоційно-спонтанними реакціями, не конструктивною поведінкою.

Щодо рефлексивного компоненту автопсихологічної компетентності визначено низький рівень самопрезентації, недостатнє усвідомлення своїх професійних ролей та себе в міжособистісних стосунках; недостатній рівень розвитку рефлексивності; небажання отримувати зворотній зв'язок від інших та реальну інформацію про себе.

Одночасно встановлено відмінності у рівнях розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій залежно від гендерно-вікових (стать, вік) та навчально-професійних (курс, факультет) особливостей. Зокрема, майбутні фахівці з інформаційних технологій жіночої статі мають дещо вищий рівень розвитку автопсихологічної компетентності, ніж майбутні фахівці з інформаційних технологій чоловічої статі, особливо за рефлексивним ($p < 0,01$), мотиваційним ($p < 0,05$) та ціннісно-смисловим ($p < 0,01$) компонентами. За допомогою методу поперечних зрізів виявлено, що

з віком рівень автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій зростає, хоч і залишається в цілому недостатнім.

Щодо рівня розвитку автопсихологічної компетентності залежно від факультету констатовано, що цей показник вищий у студентів інституту інформаційно-діагностичних систем за рахунок ціннісно-смыслового та когнітивного компонентів автопсихологічної компетентності ($p < 0,05$).

Подібний результат встановлено й щодо розподілу рівнів розвитку автопсихологічної компетентності залежно від курсу, насамперед, за рахунок мотиваційного, когнітивного та ціннісно-смыслового компонентів ($p < 0,01$).

4. Виокремлено ряд психологічних умов, що спонукають до формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, а саме: створення середовища емоційного комфорту, яке сприяє активізації процесу самопізнання та саморозвитку; актуалізація у процесі навчання мотивів самопізнання, саморозвитку та самовдосконалення; активізація адекватного сприйняття себе шляхом саморефлексивного аналізу, спрямованого на самопізнання та усвідомлення способів самовдосконалення; забезпечення розвитку ціннісно-смыслових ставлень майбутніх фахівців з інформаційних технологій до саморозвитку та самопізнання; активізація усвідомлення та прийняття на себе відповідальності за результати особистісного, професійного саморозвитку та самореалізації.

5. Розроблено та апробовано програму «Розвиток автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій», що складалась з трьох тематичних модулів. У результаті проведеного формувального експерименту доведено ефективність авторської програми формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Про це, зокрема, свідчить статистично значуще (за критерієм χ^2 та G-знаків) підвищення рівнів автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, а також позитивна динаміка її розвитку за всіма складовими в учасників експериментальної групи на відміну від контрольної, де статистично значущих відмінностей до і після формувального експерименту зафіксовано не було.

Здійснене дисертаційне дослідження не висвітлює всіх аспектів формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Подальшими перспективними напрямками дослідження є поглиблене дослідження чинників розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Важливим уявляється вивчення готовності викладачів ЗВО та практичних психологів до розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дослідження

1. Проскурка, Н. М. (2012). Проблеми розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій у процесі їхньої професійної підготовки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету: Серія: Психологічні науки*, (103), 86–89.

2. Проскурка, Н. М. (2013). Методика дослідження автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. Університету менедж. освіти НАПН України*, 9(22), 196–205.

3. Проскурка, Н. М. (2014). Особливості мотивації особистісного розвитку майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, (40), 160–165.

4. Проскурка, Н. М. (2014). Автопсихологічна компетентність майбутніх фахівців з інформаційних технологій: ціннісно-смысловий аспект. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*, №2 (34), 267–274.

5. Проскурка, Н. М. (2014). Особливості особистісного компоненту автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету: Серія: Психологічні науки*, (121), 124–128.

6. Проскурка, Н. М. (2014). Операційно-регулятивний компонент автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*, №3 (35), 275–282.

7. Проскурка, Н. М. (2015). Зміст і складові автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*, № 2 (37), 152–158.

8. Проскурка, Н. М. (2016). Програма формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій: зміст і аналіз ефективності // *Журнал «ScienceRise»*, № 1/1(18), 37–41.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

9. Проскурка, Н. М. (2012). Автопсихологічна компетентність майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Науково-практична конференція «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України», Київ, 22–23 березня (с. 55–56)*. К.: НАУ.

10. Проскурка, Н. М. 2013. Структура автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 22 березня (с. 83–84)*. К.: НАУ.

11. Проскурка, Н. М. (2014). Діагностика ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 20 березня (с. 120–121)*. К.: НАУ.

12. Проскурка, Н. М. (2015). Дослідження когнітивної складової автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 19 березня (с. 75)*. К.: НАУ.

13. Проскурка, Н. М. (2015). Програма розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця в освітньому просторі вишу:*

проблеми та перспективи. Збірник матеріалів регіонального науково-практичного семінару, Кам'янець-Подільський, 25 вересня (с. 69–71). Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006».

14. Проскурка, Н. М. (2016). Психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 17 березня.* URL: <http://kppo.nau.edu.ua/Konfer.php>

15. Проскурка, Н. М. (2019). Автопсихологічна компетентність майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 25-26 січня (Ч. 1), (с. 58-61).* Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

16. Проскурка, Н. М. (2019). Рефлексивність як складова автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 21 листопада (с.186-188).* URL: <http://kpppo.nau.edu.ua/files/Konfer22019.pdf>

АНОТАЦІЇ

Проскурка Н. М. Психологічні умови формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Київ, 2021.

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та експериментально досліджено особливості формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців із інформаційних технологій в процесі професійної підготовки.

У роботі визначено теоретичні підходи до вивчення проблем формування автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій та запропоновані психологічні умови їх розвитку.

Виокремлено мотиваційний, ціннісно-смісловий, когнітивний, рефлексивний та операційно-регулятивний компоненти автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, а також критерії та показники їх розвитку. Досліджено рівні (високий, середній, низький), гендерно-вікові та навчально-професійні особливості автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Установлено недостатній рівень розвитку як складових, так і загального рівня автопсихологічної компетентності в цілому. За результатами дисперсійного аналізу виявлено гендерно-вікові та навчально-професійні відмінності у розвитку автопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій.

Показано, що розв'язання даних проблем можливо у процесі професійної підготовки у результаті спеціально організованого навчання з використанням психологічних умов спрямованих на формування автопсихологічної

компетентності та здійснюється через низку етапів (підготовчий, діагностичний, розвивальний, прогностичний).

Обґрунтовано та апробовано програму формування аутопсихологічної компетентності майбутніх фахівців з інформаційних технологій, доведено ефективність її використання у процесі навчання у ЗВО.

Ключові слова: майбутні фахівці з інформаційних технологій, компетентність, аутопсихологічна компетентність, самопізнання, саморозвиток, саморегуляція, самоефективність.

Проскурка Н. Н. Психологические условия формирования аутопсихологической компетентности будущих специалистов по информационным технологиям. – Квалификационный научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» – Институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна НАПН Украины, Киев, 2021.

В диссертации осуществлено теоретическое обоснование и экспериментально исследованы особенности формирования аутопсихологической компетентности будущих специалистов по информационным технологиям в процессе профессиональной подготовки.

В работе определены теоретические подходы к изучению проблем формирования аутопсихологической компетентности будущих специалистов по информационным технологиям и предложены психологические условия их развития.

Выделены мотивационный, ценностно-смысловой, когнитивный, рефлексивный и операционно-регулятивный компоненты аутопсихологической компетентности будущих специалистов по информационным технологиям, а также критерии и показатели их развития. Исследованы уровни (высокий, средний, низкий), гендерно-возрастные и учебно-профессиональные особенности аутопсихологической компетентности будущих специалистов по информационным технологиям.

Установлено недостаточный уровень формирования как составляющих, так и общего уровня аутопсихологической компетентности в целом. По результатам дисперсионного анализа выявлено гендерно-возрастные и учебно-профессиональные различия в развитии аутопсихологической компетентности будущих специалистов по информационным технологиям.

Показано, что решение данных проблем возможно в процессе профессиональной подготовки в результате специально организованного обучения с использованием психологических условий направленных на формирование аутопсихологической компетентности и осуществляется через ряд этапов (подготовительный, диагностический, развивающий, прогностический).

Обоснована и апробирована программа формирования аутопсихологической компетентности будущих специалистов по информационным технологиям, доказана эффективность ее использования в процессе обучения в ВУЗ.

Ключевые слова: будущие специалисты по информационным технологиям, компетентность, аутопсихологическая компетентность, самопознание, саморазвитие, саморегуляція, самоэффективность.

Proskurka N. M. Psychological conditions for the formation of autopsychological competence of future specialists in information technology. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences (PhD), specialty 19.00.07 Pedagogical and Age Psychology (05 – Social and behavioral sciences). – Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of NAES of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation carries out the theoretical substantiation and empirical study of formations features of autopsychological competence of future experts in information technologies in the course of their professional training.

The paper identifies theoretical approaches to the study of formations problems of autopsychological competence of future specialists in information technology and proposes psychological conditions for their development.

Motivational, value-semantic, cognitive, reflexive and operational-regulatory components of autopsychological competence of future specialists in information technologies, as well as criteria and indicators of their formations are highlighted. The author investigates levels (high, medium, low), gender-age and educational and professional features of the autopsychological competence of future information technology specialists.

The author states that the level of both components and the general level of autopsychological competence in general is an insufficient. The results of the ANOVA revealed gender-age and educational-professional differences in the formations of autopsychological competence of future specialists in information technology.

It is shown that the solution of these problems is possible in the process of professional training as a result of specially organized training using psychological conditions aimed at the formations of autopsychological competence and is carried out through next stages: preparatory, diagnostic, developmental and prognostic.

The program for formations of autopsychological competence of future specialists in information technologies is substantiated and tested, efficiency of its use in the course of training at the universities is proved.

Keywords: future information technology specialists, competence, autopsychological competence, self-knowledge, self-development, self-regulation, self-efficiency.

Підп. до друку 23.02.2021. Формат 60x84/16. Папір офс.
Офс. друк. Ум. друк. арк. 1,16. Обл.-вид. арк. 1,25.
Тираж 100 пр. Замовлення № 25-1.

Видавець і виготівник
Національний авіаційний університет
03680. Київ – 58, проспект Любомира Гузара, 1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 977 від 05.07.2002